

KOKKUVÕTE — 1. VALIKTEEMA: UIMASTID JA SÕIDUKIJUHTIMINE

Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus (EMCDDA)
2007. aasta aruanne uimastiprobleemide olukorrast Euroopas
MITTE AVALDADA ENNE KI 10.00 Kesk-Euroopa aja järgi — 22.11.2007

Sissejuhatus

Alates 1990. aastate lõpust on paljudes Euroopas ja mujal maailmas tehtud uurimustes käsitletud psühhoaktiivsete ainete mõju all sõidukijuhtimise küsimust. Koos 2007. aasta aruandega avaldatud Valikteemas „Uimastid ja sõidukijuhtimine” keskendub EMCDDA kanepi ja bensodiasepiinide mõju all sõidukijuhtimise teemale. Riikide vastuseid analüüsiti kõnealuste ainete levimuse kindlaks tegemiseks sõidukijuhtide hulgas ning neid uuriti poliitika, õigusaktide, õiguskaitse ja ennetustegevuse seisukohalt.

Olukorra analüüs ⁽¹⁾

- Uuringud näitavad, et Euroopa sõidukijuhtide hulgas on alkoholi järel kõige levinumad psühhoaktiivsed ained kanep ja bensodiasepiinid. Sellise tulemuseni on jõutud erinevate uuringuliikide kaudu (nt juhuslik või kahtluse korral tehtud maanteeäärne kontroll, uuringud haiglates, surmajärgsed uuringud). Uuringud on võrdselt jaotatud vastavalt sellele, milline kahest kõnealusest ainest on levinum.
- Euroopas on mõned erandid. **Lätis, Soomes, Rootsis ja Norras** leitakse sõidukijuhtidelt kanepist ja bensodiasepiinidest sagedamini amfetamiine, **Sloveenias** aga opioide.
- Katselised uuringud (nt soorituskatsed) näitavad, et kanepi ja bensodiasepiinide tarbimise tagajärjeks on puudulik sõiduki juhtimise võime, mis varieerub sõltuvalt annusest, taluvusest ja sissevõtmisele järgnenud ajast. Riskihindamisuuringud näitavad, et kõnealuste uimastite kombineerimine alkoholiga suurendab märkimisväärselt liiklusõnnetusse sattumise või selle põhjustamise riski.
- On ebaselge, kas sõidukijuhid, kelle testid bensodiasepiinide suhtes on positiivsed, tarbivad kõnealuseid aineid või kuritarvitavad neid. Analüüsides põhjal leiti aine sisaldus veres olevat sageli raviga kaasneval tasemel (nt **Austrias, Soomes ja Rootsis**), kuid sageli ka palju kõrgem (nt **Norras**). Sellegipoolest on õigusaktide seisukoht peaaegu kõikides Euroopa riikides selge: sõidukijuhtimine bensodiasepiinide tarbimise tõttu ebaadekvaatses kliinilises seisundis on kuritegu, isegi juhul, kui kõnealuseid aineid tarvitatakse nõuetekohaselt retsepti alusel.
- Kanepit tarbivad juhid on kõige tõenäolisemalt noored mehed, bensodiasepiinide tarvitajad aga tõenäolisemalt keskealised ning sageli naised.
- Käesoleva valikteema jaoks esitatud andmed ei jätnud kahtlust, et tänapäeval on Euroopa teedel kõige enam elusid ohustav aine alkohol.

Poliitika ja õigusaktid

- Riigid on psühhoaktiivsete uimastite ja sõidukijuhtimisega seonduvatele võimalikele kahjudele reageerinud kõrgeimal tasemel. Kõnealuse probleemiga tegelemiseks karmistasid paljud riigid seadusi, suurendasid karistuste arvu või muutsid oma riiklikke strateegiaid (nt maanteeohutuse või narkostrategiaid).

- Üksikute riikide õiguslane reageerimine uimastite mõju all sõidukijuhtimise probleemile varieerub suuresti, alates nulltolerantsi seadustest (milles on sätestatud karistused juba aine tuvastamise eest) ebaadekvaatsust käsitlevate seadusteni (milles on sätestatud karistused isikute suhtes, kellel tuvastatakse sõidukijuhtimiseks ebaadekvaatne seisund).
- Nn nulltolerantsi seadused ebaseaduslike narkootikumide, näiteks kanepi kohta on vastu võetud **Belgias, Portugalis ja Rootsis** (1999) ning **Prantsusmaal ja Soomes** (2003). **Rootsi ja Soome** seadusi kohaldatakse samuti teatud ravimite suhtes, mida tarvitatakse ilma kehtiva arstireseptita. **Tšehhi Vabariigis, Kreekas, Itaalias, Lätis ja Leedus** on alates 2000. aastast karistusi karmistatud. Siiski erinevad õigusaktid ja karistused Euroopas veel suuresti.
- Mitmed riigid on vastu võtnud õigusakte, et lubada või määratleda maanteeäärseid narkoteste (nt sülje- või higiproovid): **Itaalia, Poola, Ühendkuningriik** (2003); **Sloveenia** (2004); **Tšehhi Vabariik, Läti, Austria** (2005); **Leedu** (2006) ja **Portugal** (2007). Siiski ei peetud ELi maanteeäärse kontrolli hindamise projektides (<http://www.rosita.org>) ühtegi vahendit maanteeäärseks sõeluuringuks piisavalt usaldusväärseks. Mõned seaduseelnõud ootavad enne jõustamist usaldusväärseid testimiseadmeid.

Õiguskaitse

- Tuvastamisprotseduurid (seaduses, määruses või suunistes sätestatud) on Euroopas üldjoontes võrreldavad. Üldiselt on sõidukijuhi ja seaduse vahelise kontakti esimeseks etapiks politseinik, kes teeb kindlaks, kas juht on uimastite mõju all. Teoreetiliselt on tuvastamisprotseduuride peamiseks erinevuseks riikide õiguslik võime kontrollida kas juhuslikult või üksnes kahtluse korral, ehkki see erisus on praktikas tihti ebaselge.
- Kui tuvastamisprotseduurid sisaldavad tavaliselt vaatlusi ja käitumiskontrolli, millele järgnevad uriini-/vereproovid, esineb erinevusi seoses kontrollimiskoha (nt maantee, raviautus) ja kontrollijaga (nt liikluspolitseinik, arst).
- Mõned riigid teatavad, et kontrolliprotseduurid on kohustuslikud või süstemaatilised teatud olukordades, nagu surmaga lõppenud õnnetused, vigastused või isegi kahtlus. Kuid mitte alati ei ole õiguspärast kontrollikohustust lihtne jõustada. **Taanis, Eestis, Iirimaa ja Portugalis**, kus kõikjal rakendatakse korrapärast kontrolli, ei tehta rutiinset narkotesti juhul, kui juhi veres leitakse normiülene alkoholisaldus, kuna kõnealune kontroll pole süüdimõistmiseks enam vajalik.
- Riigid teatavad erineval tasemel politseinike koolitustest, mille raames õpitakse ära tundma sõidukijuhtide ebaadekvaatsuse märke. Spetsiaalsed koolitused on kohustuslikud **Belgias, Portugalis, Rootsis ja Ühendkuningriigis**.

Ennetav lähenemine ja ennetusprogrammid

- Alates 1990. aastate lõpust on enamikus ELi riikides korraldatud ainete tarbimise ja sõidukijuhtimisega seonduvatest terviseriskidest teavitavaid massimeediakampaaniaid, kuid nendes kalduakse käsitlema eelkõige alkoholi. Vaid umbes viiendikus ELi riikidest käsitletakse spetsiaalselt kanepit või bensodiasepiine. Narkoalaseid ennetusprogramme läbitakse nüüd laialdaselt autokoolides.
- Uurimustest nähtub, et kõigile suunatud ühelaadsed kampaaniad võivad olla ebasobivad. Vanemad bensodiasepiinide tarbijad ignoreerivad sageli noortele kanepitarbijatele suunatud sõnumeid ja vastupidi ning kumbki rühm ei pea enda kohta käivaiks alkoholiga seotud hoiatusi.
- Ravi saavad inimesed võivad mitte olla teadlikud selle võimalikest mõjudest juhtimisvõimele. Praegu kasutavad ainult viis riiki (**Taani, Prantsusmaa, Madalmaad,**

Slovakkia ja Soome) ravimipakenditel piktogramme, et patsiente võimalikest kõrvalmõjudest teavitada.

(¹) Kasutatud epidemioloogiliste uuringute tulemused ei ole teaduslikult võrreldavad. Need võivad erineda uuringute üldise ülesehituse, meetodika, proovirühma, kontrollitud bioloogiliste maatriksite ja piirtasemetest.

Lisalugemiseks:

„Legal approaches to drugs and driving”, (Õiguslikud lähenemisviisid uimastite ja sõidukijuhtimise kohta, Euroopa narkoalaste õigusaktide andmebaas — ELDD) <http://eldd.emcdda.europa.eu/?nnodeid=5036>

„Literature review on the relation between drug use, impaired driving and traffic accidents” (Erialakirjanduse ülevaade uimastitarbimise, ebaadekvaatse sõidukijuhtimise ja liiklusõnnetuste seoste kohta), EMCDDA, 1999 <http://eldd.emcdda.europa.eu/?nnodeid=19034>

Drugs and driving: latest developments and findings from research, (Uimastid ja sõidukijuhtimine, uurimuste viimased arengud ja tulemused), Insights, EMCDDA (ilmumas).

Vaata ka Euroopa Komisjoni DRUIDi projekti: <http://www.druid-project.eu>